

UČITELJSKI T O V A R Š.

List za šolo in dom.

Izhaja 1. in 15. dan vsakega mesca, in velja za celo leto 2 gold. 50 kr.,
za pol leta pa 1 gold. 30 kr.

Tečaj IV.

V Ljubljani 1. februarja 1864.

List 3.

SVEČAN IN CVETICA.

Svečan.

Vstani, pridi, cvetka mlada!
Kaj boječa si takó?
Ti priserčna moja nada,
S tabo raji se odpró!

Cvetica.

Rada grem že iz zapora,
Ljubeznjiv je tvoj obraz,
Več ne bo tlačila môra
Me, dušil sercá mi mráz.

Cvetka nježno se razvije —
Krasna, mila stvarica; —
Sever hudi jo obrije:
Revca nagne se mertva. —

P.

Kako naj učitelj skerbí za telesno zdravje svojih učencev.

Govor preč. g. dekana V. Pušavica pri sedmi učiteljski skupščini v Jelšanah 9. sept. preteč. l.

Akoravno je prvi učiteljev namen, da skerbí za dušne potrebe in nravno obnašanje svojih učencev, ne sme vendar zanemarjati skerbí za njih telesno zdravje. Kristijanski nauk zapové nam, da naj vse opustimo, kar bi škodovalo našemu ali pa zdravju našega bližnjega, in da naj vse po moči storimo, da bi bili zdravi ali pa, če smo že zdravje zgubili, da bi ga zopet dobili; in to pa za tega voljo, ker je zdravje blago, ki nam ga je Bog posodil, katero smo torej dolžni hraniti in pametno rabiti, in ker nam pripomore, da moramo dobro delati. Da vendar bolj na tanko pretehtamo, kako more učitelj skrbeti za zdravje učencev, prevdarimo najpred, kako naj se on vede pri zdravih, in kako pri bolnih otrocih. —

Zdrave otroke naj učitelj podučuje, kako morajo skrbeti za telesno zdravje. To velja pri otrocih nižjega stanú toliko več,

ker skušnja uči, da taki to dolžnost prav malo čislajo, in da se jim celó nič ne zdi pregrešno, če po nerodnem zdravje kvarijo in si v bolezni prav ne pomagajo. Tako pa se godí zato, ker smo navajeni, da imenujemo zdravje svoje blago, in mislimo, da, če zgubimo zdravje, sami terpimo, kar nobenemu drugemu ni mar. Učitelj naj torej od te dolžnosti ne uči tako, temuč naj jo združuje s keršansko ljubeznijo do Boga in bližnjega, in naj pové, da, kdor jo zanemarja, se pregreší do Boga in do svojega bližnjega, — do Boga, ker njegovo dobroto zapravlja, — do bližnjega, ker si pomočke vzame, da bi pomagal svojemu bližnjemu. — Učitelj tudi skerbí za otroško zdravje, če zboljšuje telesno izrejo, če starše o tem kaj podučí in jih odvráčuje od škodljivih navad, kakor bi bile, postavim, če si človek želodec preveč napolnuje, če gorkoto z mrazom hitro premenjuje i. t. d.; učitelj pa tudi k temu veliko pripomore, če otroke uči poznati strupene zelisča in druge škodljive reči, če jih vadi potrebnih zdravilskih vodil, če na tanko gleda, da otroci nalasč ne zapravljaajo zdravja, če skerbí, da so otroci v bolezni prav oskerbljeni, in poslednjič, če vladajo nalezljive bolezni, da učitelj otrokom pové in naroča, kako naj se vedejo. To bi bilo prvič, da se čedi život in čisti zrak v prebivališču, da se opusčajo nekatere jedila in pijače in da se bolni od zdravih ločijo, — drugič pa cepljenje koz, kar se že večidel povsod kot velika dobrota čisla.

Še večjo priložnost pa ima učitelj za zdravje skerbeti pri bolehnih otrocih. Ze njegov stan mu naročuje, da naj po pomoči seže, prej ko je slabost hujša, da naj ne zaupa nevednim ljudem, temuč da naj vboga pravega zdravnika, kteremu naj prav odkritoserčno ves svoj bolni stan razloži, in naj njegove pravila spolnuje. „Časti zdravnike zavoljo potrebe“, pravi sveto pismo (Sirah 38. 1 — 15), „gospod je zdravila iz zemlje vstvaril in njih moč človeku razodel, da bi po njegovih čudodelnih stvareh njega častil. Poslednjič naj se učitelj sam nekoliko zdravilstva navadi, da more po priložnosti, kadar ni zdravnika, svojim rejencem kaj svetovati in pomagati. To pa naj stori le samo pri tih le okoliščinah:

1. Naj zdrave rejence o potrebnih vodilih podučuje, da ohranijo zdravo telo, in naj jih od škodljivih reči odvráčuje;
2. naj v kaki majhni bolehnosti, kjer ni navade, da bi se zdravnik klical, z dobrim svetom pripomore;

3. ako bi bil kje na kmetih kak brezvesten zdravnik, naj učitelj ljudi opomni, da si drugega boljšega poiščejo.

Priložnosti za podučevanje o skerbi za zdravje ima učitelj dovolj v šoli in doma. Njegov nauk pa mora vedno združen biti z verstvom, t. j., učitelj mora naj pred otroke opominjati, da je človek dolžan, da skerbi za zdravje. Naj večjo priložnost za to pa ima učitelj v privatnih urah, kjer podučuje bolj bolehnne otroke, in kjer ga starši večkrat za svet prašajo; tukaj učitelj lahko stare in mlade ljudi podučuje. Zapisal S. Pirc.

Keršanska odreja.

VI.

Obnaša v cerkvi in božja služba.

Kakó prijetna in dopadljiva je Bogu čast in hvala iz otročjih ust in še nedolžnih serc, se spozná iz besed Davidovih, ki pravi: „Iz ust otročičev in dojenčkov si si ti zavoljo svojih sovražnikov hvalo pripravil“. Ravno tako tudi Jezus sam govori. Ko so ga pred svojim terpljenjem častitljivo v Jeruzalem spremljevali, ga niso le aposteljni in mestni prebivavci častili, temuč so se tudi otročiči pridružili, so pred njim tekali, ga v tempelj spremili in neprenehoma z veselim glasom prepevali: „Hosana! čast bodi sinu Davidovemu! hvaljen bodi, kateri pride o imenu gospodovem!“ Ko so nevošljivi in jezni farizeji Jezusu djali: „Slišiš, kaj leti (otročiči) pravijo? ukaži jim molčati!“ — jim Jezus reče: „Kaj pa da. Ali niste nikoli brali: iz ust otročičev in dojenčkov sem si hvalo napravil!“ Kdo bi torej smel otrokom braniti v cerkev priti in Bogu v čast peti? To menda tudi cerkev spozná, ker otrokom naj svetejši kraj pri altarji v molitev odloči, ker jih zavoljo nedolžnosti naj bolj vredne ima, da so naj bližje tistemu mestu, na katerem se jagnje božje vsemogočnemu daruje. Torej, ljubeznjivi keršanski učeniki! ker veste, da je molitev otrok in hvala iz njih nedolžnih serc in ust Bogu toliko dopadljiva, je pač silno treba in tudi vaša velika dolžnost, da nad otroci posebno v cerkvi čujete in jih skerbno vadite, da se bodo v cerkvi, na posvečenem kraju, prav spodobno in pobožno obnašali, ne pa z nespodobnim vedenjem Boga žalili, in ga na se in nad svoje starše in nad vas za masčevanje dra-

žili! Učite in vadite jih torej, da se bodo v cerkvi spodobno obnašali tako le:

a) obudite otrokom pravo veselje do cerkve kot hiše božje. Dopovejte jim, kako častljiv, vsemogočen, pa vendar neskončno dobrotljiv je Bog, — da kadar v cerkev gredó, gredó v prebivališče, v hišo tega toliko častljivega, vsemogočnega, pa toliko ljubeznjivega Boga. Dopovejte jim, kako srečen je človek, ki sme priti pred altar gospodov, na katerem on prebiva, in da je vreden približati se pred sedež njegov, kjer ga brez števila angelov vedno moli in časti; kako presrečen je človek, ki se v tem česčenji in moljenji angelom sme pridružiti, ki sme toliko častljivega in vsemogočnega Boga še prositi za vse, kar za dušo in telo potrebuje! In on ves dobrotljiv in milostljiv se v ljubezni do nas poniža, pasluša naš glas, pregleduje želje našega serca, ter nas usliši, kar koli mu dopusti njegova svetost, kar je v zveličanje našim dušam. Pa še več nam dovoli. Ko bi se ga mi morda zavoljo njegove svetosti in častljivosti bali in bi si ne upali njega na ravnost prositi, lejte moji otroci! (jim recite) nam je dal svetnike in angele svoje prijatle, nam je dal svojo preljubo mater Marijo v pomoč, da se smemo k njim obrniti in jim razodeti, kar od Boga želimo zadobiti; in ti ljubeznjivi prijatli božji z veseljem svoje prošnje z našimi združijo in očeta vseh dobrih darov prosijo, da nas usliši; in ker je do vseh ljudi tako dobrotljiv, do imenitnih in nižjih, do bogatih in revnih, do starih in mladih, in je vsem brez razločka stanú in starosti tako dober oče, bo tudi vas, preljubi otroci, vse ljubeznjivo sprejel, ako bote le vsi dobri in mu pokorni. Z veseljem tedaj pojdite v cerkev, in prosite Boga za se, za starše, brate in sestre, tudi za nas učenike in druge dobrotnike in za vse ljudi, — naj dá vsem prav in pobožno živeti in si s takim življenjem nebesa zadobiti. Če si pa ne upate njega samega naravnost prositi, pa prosite Marijo, angele in svetnike, da bodo za vas prosili.

b) Akoravno je pa Bog do nas vseh in tudi do vas, moji otroci, tako ljubeznjiv, dobrotljiv in milostljiv (tako jih k spodobnemu zadržanju na dalje napeljujte), pa vendar oestro na to gleda, kako se kdo vpríčo njega v cerkvi zavede, in po tem obnašanji kristijana presodi, ali je vreden uslišan biti, ali ne. Ko se je Bog Mojzesu v gorečem germu prikazal, in ko se je Mojzes prečudnemu germu približeval, se je Bog oglasil

rekoč: „Mojzes, Mojzes! ne hodi blizo; sezuj čevlje z nog, ker kraj, na katerem stojiš, je sveta zemlja“. Ravno tako mora kristijan, predin na posvečeni kraj ali v cerkev stopi — ne ravno čevljev sezuti — temuč mora odpraviti vse posvetne misli, želje in namene. Očaku Jakobu se je sanjalo, da je vidil skrivnostno lestvico (lojtro) od zemlja do nebes, po kateri so se angeli sprehajali; in ko se je zbudil, je djal ves prestrašen: „Kako strašen je ta kraj! zares to je hiša božja in vrata nebeške!“ Koliko bolj mora zdihniti kristijan, in morate zdihniti tudi vi, moji otroci, kadar v cerkev stopite: Kako strašen je ta kraj! zares ta je hiša božja in vrata nebeške! Mislite si tedaj, kadar v cerkev pridete, kakor bi vidili Boga samega na častitljivem sedežu sedeti od tisuč in tisuč angelov obdanega, kateri ga prav ponižno molijo in pred njegovo svetostjo svoje obličje prikrivajo. Vprašajte se v teh in takih mislih: Ali s tim toliko častitljivim Bogom bodem jaz govoril? Kdo je on? kdo sem pa jaz? O kako nezmernen, neskončen razloček je med nama! Ti si, ki z enim perstom, z eno besedo nebo in zemljo, ki sta tvoja lastnina, deržiš — pa tudi vse z eno besedo v nič zdrobiti zamoreš! In jaz, in jaz, kdo sem? Nisem mar prah in pepel, nisem mar ubog črviček na zemlji? Kolika čast mi je tedaj, da se ti približati smem! — Tukaj si ti, o moj Bog! V tvojih rokah so vsi zakladi, vse bogastva, vse dobrote; brez tvoje dobrote nobeden nič nima, ne na duši, ne na telesu. V primeri proti tebi so kralji, poglavarji in mogočniki tega sveta le revne in pomoči potrebne stvari. In kdo sem jaz? Reven, ubog in slab otrok, ki neprenehoma potrebujem tvoje milosti, da bi bil tu in tam srečen. O kako nezmerna sreča mi je, da ti svoje nadloge in potrebe smem potožiti, in od tvoje dobrote pomoči pričakovati! Kdo si ti? Ti si neskončno sveti in pravični Bog, kateri greh sovražiš in grešniku z večnimi kaznimi žugaš, kateri si pa spokornemu grešniku vendar ves milostljiv in torej pripravljen, da mu greh odpusčaš. In kdo sem jaz? Jaz sem ubog grešnik, ki sem z grehom omadeževan že na svet prišel, in akoravno sem še mlad, vendar sem že tudi z lastnimi grehi tebe razžalil, ker sem tvojim zapovedam nasproti delal. O kakšna milost mi je, da smem še pred te poklekniti, te za odpusčenje prositi in terdno zaupati, da me boš poboljšanega zopet sprejel za svojega otroka! Taka, ljubi otroci! mora biti vaša no-

tranja ali dušna priprava za cerkev. Kar pa zunajšino tiče, kristijan ne sme biti ne ošabno, pa tudi ne razstergano ali umazano, temuč ponižno in spodobno napravljen. Skerbno pa se morate za to tudi varovati, moji otroci, da se ne bote v cerkvi nikoli radovedno ozirali, se med sabo pogovarjali ali šeptali, smejali ali kaj drugega nespodobnega in napčnega počenjali; temuč imejte oči vselej k altarju obrnjene, svoje roke pa lepo sklenjene brez hinavsčine kviško deržite, ako iz bukvic ne berete. Kakor se vam reče, klečite spodobno, in mislite na Jezusa, ki je na oljsko gori klečal in ležal na svojem obrazu in serčno bitko naše grehe obžaloval; da tedaj tudi vi klečé svoje grehe obžalujete. Kadar je pridiga ali keršanski nauk, se spomnite, da se božja beseda oznanuje; se spomnite na Marijo Magdaleno, ki je s hrepenečim srcem pred nogami Jezusovimi njegove besede prav pazno poslušala, da bote po njenem zgledu tudi vi Jezusov nauk veselo poslušali, v sercu ohranili in po njem živeli, da si bote tako tudi vi naj boljši del izvolili, kateri nam ne bo odvzet, t. j., da bote večno zveličanje dosegli.

(Dalje prih.)

Iz zgodovine keršanske ljudske šole.

(Dalje prih.)

Že mesca januarja l. 1774. pričela je učilniška komisija v Požunu svoje seje; presedoval je kraljevi sodnik (Judex curiae) Juri grof Fekete. Po naj višjem ukazu posvetovala se je, kako da bi se zamogle šole in učilništvo izboljšati; mesca marca nasvetovala je napravo zgledne (normalne) šole v Požunu.

Splošni šolski red, razglašen dne 6. grudna l. 1774. ni bil sprejet na Ogorskem brez pretresovanja; dve leti po njegovem razglaševanju vzeli so pod predsedništvom kr. namestnika vojvoda Alberta Sakonsko — Tešerskega v posvetovanje na drobno izdelan načert za Ogorsko; tamošnja dvorna kancelija ga je predložila, in potem, ko ga je cesarica poterdila, razglašen bil je povsod. Izversten ta načert posnet po splošnem šolskem redu bil je ogerski deželi tako primeren, da bi ji bil, ko bi bil djansko vpeljan, naklonil ravno tiste dobrote, kakoršnih deležne so postale druge dežele po občnem šolskem redu.

Zapreke, kakoršne stavile so se šolam po drugih krajih, stavile so se tudi na Ogorskem; učeniki bili so nevedni, treba jih je bilo še podučevati; ni bilo potrebnih šolskih knjig za

razne deželne jezike, svetovnim učnikom niso zaupali. Zgubljevali so se ti presodki po družih deželah, tako tudi na Ogerskem. Po preteklih 3. letih poročila je ogerska dvorna kancelija, da ni bilo slišati pritožeb o zavodu in učnikih. Ako pa nihče ni zoperval, pomagal pa tudi nihče ni. Po drugih deželah skušale so se mesta in vasi, aristokratija in višja duhovščina — ali od vsega tega na Ogerskem ni bilo nič kaj slišati. Vlada, se vé, da je storila, kolikor je bilo v njeni moči, in cesarica je zahtevala od prejemnikov kraljevih posestev zavezne pisma (reverse), po katerih se zavežejo, da hočejo skerbeti za napravo novih šol, ravno tako od duhovnov, ki so dobivali kraljeve beneficije, da hočejo šolstvo podpirati v vsakem obziru. Pozneje so pa menda na to pozabili.

Novi učilniški in šolski sistem je bil veljaven za celo deželo z ozirom na vse keršanske vere. Šolske knjige so bile tako spisane, da bi jih mogli rabiti učenci raznih ver brez spodtikljeja; za keršanski nauk naj pa ima vsaka vera svoje knjige, verski prepiri prepovedani so bili učenikom. Ta modra naredba je po nekterih krajih dober sad obrodila, in bilo je po katoliških šolah več protestantov — posebno pa nezedinjenih Grekov. Ali to se je le malokje zgodilo, in protestantje so nalasč ukljubovali. Ker je bilo veliko nekatoličanov skupaj, niso kar nič storili za šole, češ da bi jim nihče ne očital, da radi vbogajo katoliško vlado. Dokler je bila cesarica živa, skrivali so svoj upor; kakor hitro pa je minula njena vlada, ukljubovali so očitno. — V kratkem rečeno: osnovana je bila šola kej modro; ali na Ogerskem ni bilo delavcev, da bi delali po tej osnovi.

V Banatu delali so naprej na podlagi pred več let postavljeni. V tej deželi, za katero je vlada prav po očetovsko skerbela, zgoditi se ni moglo za šole drugače, kakor da je vlada to reč v roke vzela. Na Dunaji je zastopovala ilirske zadeve c. k. dvorna deputacija. V deželi pa je bila c. k. deželna vlada za Banat; leta 1774. bil je njeni vodja Jožef žl. Brigido iz Brezovica. V tem letu imeli so tudi sinodo metropolit in škofje n. z. greške cerkve, kjer je bilo govorjeno od šolstva. Vsled tega posvetovanja predložila je ilirska dvorna deputacija 15. septembra l. 1774. v Banat načrt za trivialne šole, kateri je imel 49 toček; 29. novembra l. 1774. poterdila je cesarica ta načrt, ki je namenjal serbsko šolstvo popolnoma prenarediti; napraviti bi se imelo namreč 373 novih šol, 21 popraviti, in 19 pa

razširiti; potrebni les naj se pa iz c. gojzdov brez plačila dá tistim soseskam, ktere bodo v letu in dnevu šole postavile. Vendar to se ni moglo tako hitro zgoditi, kakor so upali. Še le l. 1776. poklicali so na Dunaj Teodora Jankoviča, zaslug polnega ravnatelja šol, da bi na Dunaji popolnoma spoznal novo metodo; Jankovič je znal svoj čas dobro obračati; skerbil je za svoje izobraženje; pokazal je način, po katerim se dá novo metodo za ilirske šole porabljevati, in je z ozirom na posebne okolisčine v svoji domovini spisal potrebne knjige za učitelje. Preden je Jankovič Dunaj zapustil, naznanil je ilirski dvorni deputaciji 17 kandidatov za učiteljstvo, ktere naj bi deželna vlada poklicala, da bi se na Dunaji pri sv. Ani podučevali.

(Dalje prih.)

Praktična slovensko-nemška gramatika.

(Dalje.)

XXIII.

Številniki

so določivni, ki povedó določeno število, p.: 2, 3 hiše, — 6, 7 konj, i. t. d. ali nedoločivni, ki povedó množino, pa ne naznanijo določenega števila, p.: Nekoliko hiš je na novo postavljenih. Veliko konj se pase na trati.

Določivni se pa zopet razdelé v 5 verstá, kakor nam pove gramatika. Tukaj le nekte opazke, zadevajoče slovenščino. Pri tistih imenih, ktere nimajo v slovenskem edinega števila, stavljamo plemenske številnike, kedar hočemo število povedati, p.: dvoje vilice, troje bukve, čvetero grablje, — in kedar hočemo pri teh imenih verste naznaniti, rabimo pa množivne številnike, p.: dvoje vilice, zwei Gabeln; dvojne vilice, zweierlei Gabeln.

Razpolni številniki namestvajo večkrat v srednjem spolu glavne številnike: dvoje dreves, troje otrok, namesti: dva drevesa, trije otroci. Takrat se pa dvoje, troje vzame le za 1. in 4. sklon, p.: Dvoje dreves stoji na vertu; troje telet je v hlevu (1. sklon); dvoje dreves je vertnar vsadil; troje telet je kupil mesar (4. sklon). Reči se pa mora: Dvema (ne dvoje) drevesoma se bližamo, s tremi (ne troje) teleti si ne bo opomogel (kmet).

Kedar je pa dvoje, troje razpolni številnik, se pa sklanja, kakor pravi prilog.

Pet in vsi naslednji glavni številniki se jemljejo v 1. in 4. sklonu kot imena in tedaj želé drugega sklona imena, p.: pet, šest, sedem golobov; — v drugih sklonih se pa sklanjajo, kakor prilogi z imenom. Pol (halb) rabi se v 1. in 4. sklonu kot ime, in tedaj želi drugega sklona, sicer pa se ravna sklon po govoru, p.: Pol leta je preteklo. O pol letu (5. sklon) plačal ti bom. Eden (einer), nobeden (keiner) prištevali so se sicer nedoločivnim številnikom. Naša gramatika vverstuje ji nedoločivnim osebnim zaimkom, menda zavoljo tega, ker eden in nobeden povesta nedoločeno osebo. Eden je bil tukaj (quidam), ne povem ga. Nobeden ni bil tukaj. Kedar stoji besedica eden pred imeni, reče se *en* — *a* — *o*.

Te besedice se pa pisatelji sedanjega časa močno ogibljejo in bolj bojé, kakor pošasti, kajti mislijo nemškovati, kedar rekó: En človek me je iskal, rajše rekó: Neki človek me je iskal (neki, adverb. etwa). Res da se moramo nemškovanja ogibovati, ali ko bi v drugih rečeh še gerje ne nemškovali, smeli bi zares biti ponosni.

Številniki se sklanjajo, kakor imena, ali kakor prilogi in zaimena, ker so po svoji obliki in pomenu tem ali unim podobni.

(Dalje prih.)

Pomenki

o

slovenskem pisanji.

VI.

U. Da je iz mogti — moči, možem, mozi (mozi ti Bog ali mazit' Bog — pravi Dolenec sosedu zdravico napivaje) prava oblika, kaže slovnica; da pa namesti *z* ali *š* imamo zdaj *r* in pravimo morem, — kako je to?

T. To je v nekterih sorodnih jezikih evropskih navadna spreminjava. Tako postavim v latinskem primeri: *os* — *oris*, *mos* — *moris*, *honor* — *honoris*, *nasus* — *nares* itd.; v nemškem n. pr.: *frieren* — *Friesel* — *Frost*, *verlieren* — *Verlust*, *küren* — *kiesen*, *war* — *was* — *gewesen*, *gähren* — *Gas*, *Moos* — *Moor* — *Morast* itd.

U. In v slovenskem razun morem?

T. O tem piše *Metelko* str. 16. 17: „Znamenito je, da v nanašavnih besedah za staroslov. še pridevamo *r*: nikdar (nikdeže), kjer (kdež), dokler (dondeže), kolikorkrat (čes. kolikokrat), in v morem namesti možem spreminjamo ravno tako

š v r. Na Notranjskem pravijo celo renem namesti ženem (ich treibe), in urè nam. uže (schon). Tudi namesti kajati, od tod kazen (die Strafe), govorijo po Dolenskem karati (mit Worten bestrafen)“.

U. Kakor nalasč si me napeljal na karati in kaznovati, ker oboje se bere v naslednjih versticah: Kdor darú božjega (kruha) ne spoštuje, tega šiba božja kaznuje; babica jo je pokarala; mati jih je ostro karala... kaj pomeni prav za prav karati?

T. Kar v staroslov. in ruskem še sedaj kazati (castigare, kasteien, hrov. kaštigati, züchtigen, strafen), kazniti ali kaznovati, kazn' ali kazen v poljskem kara, karati (ferire, punire); kara stsl. rixa (cf. goth. kara, lat. cura, Sorge, Klage, Jammer; karati ali — koga jammern über jemand, klagen; kar nam. kvar iz kvariti — kaziti, beschädigen, verderben).

U. Ali ni s to besedo v zvezi tudi pokora, pokoriti in pokarati koga?

T. Nekoliko se vjema; v novoslov. je karati vituperare, reprehendere (mit Worten strafen, ausschelten; cf. rus. pokor' contumelia Tadel). Namesti kajati (lugere, — se, poenitere) bi jaz torej raji primerjal na ravnost kazati s karati po omenjeni spreminjavi: morem — mozi, kora — koša, nebore — ubore — ubošen itd.

VII.

U. „Mrvila je drobtine mravljam ali ticam v lesu“, — pa sej ne červom, ki se v lesu redé in červojedino napravljajo?!

T. Les je v nsl. res Bauholz, Werkholz (lignum), v stsl. in v družih slovanskih jezicah je pa tudi gojzd, log (silva, nemus, Wald); vendar tudi v nsl. se razumé v les iti (v gojzd, ins Holz fahren), in rabi se mislim lahko v tem pomenu (cf. Holz — Gehölz les — lesovje, Hölzenegg — Lésno berdo).

U. Ali bi se ne móglo reči drevno ali drevesno berdo?

T. Drevo ali dervo pomeni v nsl. a) arbor, b) aratrum (plug), in c) dreva (rus. drova) v množnem številu Brennholz (ligna); torej lahko rečem: Grem v les dreva sekati, grem v les po derv, dreva nese iz lesa, lesovja itd.

U. Zakaj pa se časi piše tica in časi ptica?

T. Kakor tuj in ptuj, tič in ptič.

U. Kako se ta pisava razloži in pojasni?

T. Ne le posamesne čerke, celi zlogi se snemajo in odmetajo časi v slovenskem pisanji: nograd n. vinograd, čem — češ — če n. hočem — hočesh — hoče, sem n. jesem, mu n. jemu; tako tudi tič n. ptič (čes. ptak), tica n. ptica, tuj n. ptuj. O tej besedi negotov poprašuje *Metelko* v svoji slovnici str. 79: „Ali ni ptuj, fremd, iz put, pot? Hrov. putujem ich wandere (peregrinor), putni (peregrinus). V sedanji ljudski govorici se sliši sicer le tuj, in ne več ptuj, kakor tudi tič, tica, namesti ptič, ptica Vogel“.

U. Pa se vendar govori tudi ptuj in ptica; ali je res tuj n. ptuj iz putuj?

T. Ne vem, in zelo dvomim, ker se tako različno piše v družih jezikih slovanskih, p.: stsl. tužd', čužd' in štužd', rus. čužij, čes. cizi (cizinec, cizak), hrov.-serb. tudj; od kod. dj ali šd, ako iz put, putuj? Primeri čužd' in čud, čuden (selt-sam, fremd), čužij in čudnij! Nemško se pač vjema z latinskim: Pilger, Pilgrim in peregrinus, in tudi Slovenci pravijo nekteri sv. Pelegrin nam. sv. Peregrin.

U. Pri nas pravijo, kadar je o shodéh veliko ljudi iz vsih krajev: „Toliko je vnanjih ali zunanjih na shodu“.

T. Vnanji ali zunanji, po lat. extraneus (exter, externus, extraneus), po laški straniero, stsl. stran'n' (in strana regio), rus. stranij, hrov. stran, inostran (alienus, alienigena). Bere se tudi v naših brizinških spominkih: stranna (peregrinum).

VIII.

U. Celó se bere tu, drugej pa clo, in ravno tako se najde sim ter tje zeló in zlo. Kaj mi je misliti o tem?

T. Celo je srednji spol iz celi, cela, celo (integer), in kakor se sicer srednji spol prilogov rabi prislovno (adverbialiter), tako se sme pisati tudi celo, dasiravno se izrekuje polglasno c'lo, clo.

U. Pa sem že slišal tudi cel', cèl. Ločan postavim e bolj na tanko izgovarja, kot o na koncu.

T. Torej pravim, da je dobro pisati z e: celo; da se o ne izrekuje, je popaka, kakoršna je na pr.: let', vin' itd. ter ni posnemati.

U. Ali veljá to tudi o pisanji zelo in zlo?

T. Res se da razlagati zelo iz zel, vendar ima zel v

žensk. zla in v srednj. sp. zlo (malus, a, um). Zlo pomeni torej male, böse, schlimm, ali pa zlo, a malum, das Böse, das Uebel; zélo pa z visokim é (jat) pomeni v stsl. valde, sehr. Kakor v celo smo tudi v zelo visoki e spremenili v polglasnik, in skorej sploh pravimo zlo in clo nam. celo in zélo ali zeló, da se loči koj od zélo, kakor se tu in tam sliši namesti pravega želo (stimulus, aculeus, Stachel).

U. Zlo lep, zlo dober, se reče po tej razlagi torej hudo lep, hudo dober v tretji stopnji!

T. In zelo lep (valde pulcher), zelo dober (valde bonus) je silo, jako lep, prav dober. Ker se je v stsl. pisal é (jat), in ker se tako pomen vsaj nekaj določi, res ni napčno pisanje celo lep (ganz, sehr schön), zelo dober, celo ne, celo nič (cf. ganz und gar nichts) itd.

IX.

U. Slišal sem že, da se ima cel in ves ločiti v pisanji, pa ne vem kako.

T. Janežič to razloči str. 225, kjer piše: „Ves, vsa, vse pomenja prav za prav to, kar v nemščini all, alles, — v latinščini: omnis, cunctus, universus, totus; včasih pa se menja med slovenskim ljudstvom s prilogom cel t. j. ganz, unversehrt — v lat. integer, n. pr.: Vsi ljudje vse vedó (kar pa ni res). N. pr. — Koren vsega hudega je lakomnost. Met. — Vsa (bolje kot cela) zemlja (jaz bi djal: ves svet) je hiša božja. Ravn. — Ves dan, vse leto, vse dni svojega življenja itd.“

U. Ali se mar ne sme reči cel dan, celo leto, celo življenje?

T. Sme se sme, sej se ravno v teh zadevah reče lahko integer ganz, in sej tudi *Metelko* piše p.: cel teden je bil tam; celo noč nisem spal itd.

U. Cel je hlebec, dokler ni načet; cele so hlače, cele so bukve, dokler niso natergane ali raztergane.

T. Nasprot pa se mora reči: vsi hlebci so bili načeti; hlače so vse umazane; vse bukve sem prébral (ne pa cele); vse mesto je bilo po koncu (ne pa celo mesto); vsa šola se je veselila praznikov (ne pa cela šola); vso kupico sem popil (ne pa celo kupico sem popil!), vsemu svetu je znano itd. Sicer pa pomeni cěl tudi zdrav, sanus.

U. Rane se celijo, ranjena roka ali noga se celi itd.

T. Torej je celiti sanare, sanum (salvum, integrum) aliquem reddere; celovati osculari, salutare (küssen, herzen), celovanje salutatio (pariter convenit etymologice cel' (integer) cum salvus, salvum i. e. integrum aliquem velle, — Kop. Glag. Cloz.)

U. Ali imajo drugi Slovani tudi te besedici s povedanim razločkom?

T. Sploh ste znane vsim, le da bližnji naši sosedje pravijo sav (vas), sva, sve namesti našega ves, vsa, vse, ktero se lepše vjema s staroslovensko obliko. — In kakor se znamenja tretja ali presežna stopnja s celo, zelo ali zlo lep, tako se sklepa v višji stopnji tudi ves ali vsega: vsemogočen ali vsegamogočen, vsegavedin itd.

Podučno berilo za mladost.

IV.

R e d.

Pregovor pravi: „Red je duša vseh reči“, to je: vse, kar človek dela in stori, naj dela in stori po redu, da mu bo delo teknilo in koristilo. Red pa ni samo potrebna, ampak tudi prav lepa reč. Če je človek pokoren in priden, je lepo; ravno tako lepo pa je tudi, če je reden. — Kdaj kmet orje in seje? Ako bi kmet v pravem času ne oral in sejal, ali bi delal po redu? Gotovo ne, in sicer zato ne, ker bi ne delal v pravem času. Vsa narava nam kaže in tudi lastni nagib nas opominja, da naj po dnevu delamo in po noči počivamo. Ako pa bi kdo namesti po dnevu, pa po noči delal, in po dnevu počival, bi ne bilo po redu. Kadar odzvoní k božji službi, gremo v cerkev; če pa še kdo zunaj cerkve postopa in pride pozneje v cerkev, ali je taki človek reden? Pa tudi ta bi ne delal po redu, če bi v cerkvi kaj takega delal, kar se v cerkvi ne spodobi. Kako moramo tedaj delati, da bomo vse po redu delali? Mi moramo vse delati in storiti v pravem času in na pravem kraju. To pa še ni vse. Če pridemo v kako hišo, in tukaj vidimo, da so vse reči križem in narobe, tako, da komaj stopamo, ali moremo reči, da je v taki hiši redno? Kjer je redno, je tedaj vse na pravem kraju. Kje imajo čevlji in skorne svoj kraj, na klopi, ali pod klopjo? Kam denemo praznične oblačila, ko jih v nedeljo zvečer slečemo? Kam denemo orodje, ki ga ne ra-

bimo? Vsako reč moramo djati na svoj kraj, zato, da tudi vemo za njo, kadar jo potrebujemo. Dober red pa tirja še kaj več. Pogledjmo in poslušajmo mlatiče, ki mlatijo. Kaj ne! vsi morajo eden za drugim cepce vzdigovati in pritiskati; če le eden prezgodaj ali prepozno vdari, se viža zmeša, in vse gre neredoma. Tako je človek tudi lahko nereden pri jedi, pri pisanji in pri vsakem delu, ki ga opravlja. Redni človek dela in stori tudi vse pravomerno. — Kdor je reden, opravlja svoje delo veliko hitreje in bolje, kakor drugi, ki ne dela po redu; redni pa tudi dobro obrača dragi čas, in je vesel in zadovoljen, se odtegne mnogim nesrečam in zopernostim, ter si pridobuje čast in veljavo. — Kdor hoče viditi naj lepši red, naj le prav pazljivo premišljuje božje stvarjenje. Bog daje solnce in dež, in razvija pomlad in leto, jesen in zimo v pravem času. Tudi dan in noč se verstita redoma. Vse brezštevilne in neizmerne stvari na širokem nebu so na svojem pravem kraji in hodijo po svoji odločeni poti. Tako vse po redu je tudi na zemlji. Živali, rastline in kovine imajo svoje pravo mesto; divje živali so v gojzdu in pusčavi, krotke pa so pri človeku; težka buča raste na tleh, mali želod pa na velikem drevesu; rodovitna zemlja je blizu na verhu, kovine pa so shranjene globoko v zemlji. Oj, kako v naj lepšem redu je vsaka naj manjša in naj večja božja stvar! Občudujmo prelepo božje stvarjenje, in učimo se reda od njega!

Prebodene ušesa.

Neumno in neusmiljeno se nam zdi, če slišimo in vidimo, da si divjaki nosnice prebadajo in svoj život kinčajo s takimi rečmi, ktere jim bolečine napravljajo i. t. d. Ravno tako so pri nas tudi prebodene ušesa.

Tu pa tam so osnovane družbe zoper terpinčenje žival, in otrokom se zelo priporoča, kako da naj nobene naj manjše živalice nepotrebno ne terpinčijo; to je zares lepo in hvalno. Zraven tega pa vendar pustimo, da se nježnim deklicam zavoljo same nečimernosti prebadajo ušesa in nepotrebne bolečine napravljajo. Večkrat se zgodi, da k prebodenim ušesom pritisne prisad, otekline in drugi taki hudi nasledki, posebno ker to delo opravlja večidel kaka prva prosta ženska, ki ji ni drugega mar, kakor hvala, da zna ušesa prebadati. Čudno je, da je mati, ki sicer svojega ljubega otročička vsake naj manj škodljive sapice skerbno varuje, tako brezčutna, da se ji ne smili mali revček, ki se zvija v rabeljnovih rokah. In kaj je

tega krivo? Gotovo nič drugega, kakor slepa navada in napčni okus. — Bil sem učitelj v k — šoli, kjer je enkrat 7 let stara pridna deklica ven in ven ihtela in skorej glasno jokala. Ko jo vprašam, kaj ji je, mi pové, da ji je mati ravnokar že tretjič ušesa prebodla, in ker se je branila, je bila še po verhu hudo tepena; pri tej prigodbi sem sicer deklico tolažil, da ji bo kmali boljše, sam pa sem si mislil: ko bi nam kdo tako prigodbo pripovedoval od kake divje matere s Hajti, bi se nam gotovo vbogi otrok v serce smilil. Več od te neusmiljene neumnosti govoriti bi bilo toliko, kakor vodo v Savo nositi. Le toliko rečem, da gotovo, ako bi kdo iz med nas čez 100 ali 200 let prišel nazaj na svet s prebodenimi ušesi, derli bi za njim, kakor dandanes za divjim možem, ki ga vodijo in kažejo za denar po svetu. Naj bi učitelji, posebno pa duhovni gospodje, kolikor bi mogli, z modro besedo odpravljali prebodene ušesa.

Jakovlav.

Novice.

Iz Štajarskega. V šolskem letu 1862. je bilo tukaj v 547 duhovnijah 22 glavnih šol (iz med teh 4 z nižj. realkami), 543 vstanovljenih malih šol in 127 ne prav vstanovljenih šol. Po jeziku je bilo 468 nemških, 41 slovenskih in 183 slovensko-nemških šol. S temi šolami je bilo združenih 56 obertnijskih šol za dekleta, 2 šoli za rokodelske učence in 608 nedeljskih šol. Za vsakdanjsko šolo ugodnih otrok je bilo 112.110, v šolo jih je hodilo 97.378. Za nedeljsko šolo ugodne mladosti je bilo 38.515; v šolo pa jih je hodilo 33.245. Okrajnih šolskih oglednikov je bilo 66, domačih šolskih prednikov 544, svetnih šolskih oglednikov pa 588. Učiteljev je bilo 706, poudučiteljev 286, dekliskih učenic 65, podučenic 15, obertnijskih učenic 80, svetnih učiteljskih pripravnikov 63.

„Sch. B.“

Iz K — a. Ker vidim, da „Tovars“ rad odpira učiteljem svoje predalčke in tudi rad svetuje, če ga kdo kaj vpraša, vem, da bo tudi meni kaj odgovoril. — Naša fara je zelo raztresena, tako, da so nektare vasi po uri in še celó po dve uri od šole. Ravno v teh vaseh pa je mnogo za šolo ugodnih otrok, ki žalibog, brez šolskega nauka rastejo; le malo jih hodi v tukajšnjo šolo. Nekteri mislijo, da jih zavoljo tolike daljave nikakor ne moremo siliti v šolo; jaz pa menim, če eni lahko hodijo v šolo, bi tudi drugi iz ravno teh krajev — vsaj dvakrat na teden, če ne vsaki dan — lahko hodili. *) Nekteri tudi mislijo, da posebno dekletam ni treba vseh šolskih nauk. **) Drugo, kar mi teži, so slabi dohodki. Če hočem kake goldinarčke

*) Otroci se morajo, kolikor mogoče, vsi vdeleževati šolskega nauka. Tako zapoveduje tudi postava. §. 207. v „Oesterr. Volkssch.“ pravi: „Der Schulsprengel fällt in der Regel mit dem Pfarrsprengel zusammen, und alle zur Kirche eingepfarrten Ortschaften, Hausnummern sind in der Regel auch zur Pfarrschule eingeschult“ i. t. d.

**) To je zelo kriva misel. Ravno ženskemu spolu je posebno odmerjena imenitna dolžnost domače izreje.

nabrati, moram iti od hiše do hiše; če pa doma čakam, da bi mi ljudje na dom hodili plačevat, pa gotovo moram dovolj dolgo čakati. Tako je; pa še vedno se kaže, da bo ostalo pri starem, če se nas ne bo usmilil prihodnji deželni zbor. L.

Iz Ljubljane. Iz več krajev na deželi se sliši, da je preteč. mesec mogla šola prejenjevati zavoljo prehudega mraza. Tudi tukaj je mraz terl učence posebno bolj uboge, ki so slabo oblečeni. Toda zdaj, hvala Bogu, je že bolje; le nadležni kašelj se nam hoče vrvati v šole. Konec prve polovice šolskega leta se že bliža, tedaj imajo učitelji in učenci dovolj dela, da bi ga dobro izveršili.

— 21. pret. m. je prišel iz Amerike v Ljubljano preč. gosp. Franc Pirc, misijonar, ki nam je nekdaj spisal za naše šole toliko važnega „Kranjskega vertnarja“. Verli starček, akoravno je že 78 let star, bo šel konec tega mesca vendar še zopet nazaj v Ameriko.

Prememba v učiteljskem stanu.

V ljubljanski škofii. G. Andrej Turk, učitelj v Šentvidu pri Stičini, je imenovan zgledni učitelj.

Otroška molitvica.

(Iz II. Berila, str. 1.)

Fr. Sr. Adamič.

Andantino religioso.

Bla - go - slo - vi o - če več - ni, de - lo

mo - je prid - no - sti! K tvo - ji sla - vi, mo - ji

sre - či naj o - bra - čam svo - je dni!

*) ali pa tako:

de - lo mo - je prid - no - sti.

Odgovorni vrednik:
Andrej Praprotnik.

Natiskar in založnik:
Jož. Rudolf Milic.